

ÁP DỤNG NGUYÊN TẮC HỌC TẬP VÀO VIỆC THIẾT KẾ GIÁO TRÌNH ĐTTX

ĐINH TRỌNG KHÁNG(*)

BBT: Phần viết sau đây là tiếp theo của loạt bài viết về đề tài “Một cách viết giáo trình” ĐTTX đã đăng trong TSKH số 5(6) - 2005

Giáo trình viết cho người tự học phải tương tự như "lời nói của một gia sư" trong tình huống kèm cặp một thầy một trò.

1. Áp dụng nguyên tắc học tập vào việc thiết kế giáo trình ĐTTX:

Để đạt được những phẩm chất "lời nói của một gia sư" xin mời các bạn tham khảo một số vấn đề sau làm kim chỉ nam hướng dẫn cho việc viết giáo trình ĐTTX.

1.Tính thường xuyên của những hoạt động:

Để bù đắp cho những ưu điểm như những tương tác thầy - trò, trò - trò của một lớp học truyền thống, chúng ta cần quan tâm đến học viên từ xa qua hình thức thường xuyên đặt những câu hỏi xuyên suốt các phần của bài học để họ có nhiều dịp được suy nghĩ, tìm lời giải cho các vấn đề và trên hết khơi dậy tính hiếu kỳ ưa tìm hiểu của con người. Tuy không có yêu cầu cụ thể nào về tần suất các câu hỏi, nhưng nếu suốt ba trang bài giảng mà chưa có lấy một vài câu hỏi thì có thể kết luận là người soạn giáo trình đã quên đi một yêu cầu tạo nên sự hứng thú nơi người học.

2.Cần đa dạng hóa những hoạt động: Làm thế nào để người học luôn cảm thấy

những thay đổi mới lạ trong bài giảng và từ đó ham thích học ? Câu trả lời là : chúng ta phải đa dạng hóa những hoạt động học tập. Để làm được điều này hãy yêu cầu học viên thực hiện một số điều sau đây :

- Suy nghĩ về những gì họ vừa mới học hoặc kinh nghiệm học tập của họ
- Khuyến khích họ thảo luận với một bạn cùng học khác
- Tiến hành những bài tập và ghi chép lại những kết quả của họ
- Báo cáo lại những ý kiến sau khi đọc một một đoạn văn
- Viết tóm tắt một bài văn với số từ quy định
- Trả lời vắn tắt các câu hỏi Đúng / Sai
- Lựa chọn khách quan với các đáp án: a, b, c, d
- Gạch chân câu trả lời đúng
- Ghi chú bên lề trang giấy
- Điền vào khoảng trống với các từ thích hợp
- Vẽ sơ đồ v...v...

(*) Thạc sĩ, cộng tác viên Tập san Khoa học, Đại học Mở Bán công TP.HCM

Tùy thuộc vào các môn học khác nhau mà chúng ta sẽ thiết kế những dạng bài tập phù hợp với yêu cầu của từng loại. Ngoài ra cũng cần phải phân biệt các mức độ để khó để xác định cách đặt câu hỏi; thật vậy trong hoạt động học tập có những yêu cầu từ đơn giản đến phức tạp như sau:

- **Biết:** Để đánh giá mức độ "biết", chúng ta có thể dùng một số câu như :

Hãy kể lại, hãy cho biết, hãy hãy định nghĩa, hãy kể tên ...

- **Hiểu:** Để đánh giá mức độ "hiểu", chúng ta có thể dùng một số câu như :

Hãy giải thích, hãy phân biệt, hãy viết lại bằng từ ngữ riêng của bạn ...

- **Ứng dụng:** Để đánh giá khả năng ứng dụng, chúng ta có thể dùng một số câu như:

Hãy đưa ra giải pháp, hãy ứng dụng vào thực tế, hãy chứng minh ...

- **Phân tích:** Để đánh giá khả năng phân tích, chúng ta có thể hỏi như sau :

Hãy phân tích, hãy chọn lựa, hãy thảo luận, hãy liên hệ ...

- **Tổng hợp:** Để đánh giá khả năng tổng hợp, có thể hỏi:

Hãy xếp loại, hãy thiết kế, hãy tóm tắt, hãy kết hợp ...

- **Đánh giá:** Đây là yêu cầu cao nhất và phức tạp nhất trong hoạt động học tập nhận thức; khả năng đánh giá chỉ có được sau các quá trình: biết, hiểu, ứng dụng, phân tích, tổng hợp. Để đo lường được khả năng đánh giá của học viên, có thể hỏi như sau :

Hãy so sánh, hãy kết luận, hãy đánh giá, hãy nêu những tương phản ...

Ngoài ra cũng có hai hình thức đặt câu hỏi rất phổ biến khác có tác dụng gây sự

hứng thú động viên người học, thúc tỉnh họ trong quá trình học tập, đó là :

- Những câu hỏi tự đánh giá :loại này nhằm vào kiểm tra những mục tiêu chính từng phần của bài học; nó giúp người học biết được những tiến bộ của mình ; cần thiết kể "đáp án" để người học tự so sánh mức độ đúng - sai.

- Những câu hỏi về nội dung bài giảng: Đây là những câu hỏi rải rác xen kẽ với bài giảng gợi sự tò mò, tính ham hiểu biết của người học ; điều này tạo nên tính chủ động trong học tập.

Tiểu kết : Để tạo nên tính chủ động học tập nơi học viên từ xa, điều cần chú ý là giáo trình biên soạn cho người tự học phải được thiết kế đặc biệt phù hợp với tâm lý của đối tượng này khác với hình thức học truyền thống. Các hoạt động đa dạng như các loại câu hỏi khác nhau phải xuất hiện thường xuyên để người học cảm thấy bớt nhàm chán khi phải kiên nhẫn đọc hết trang bài giảng này đến trang bài giảng khác.

II. Động viên cách học chủ động

Mục tiêu cuối cùng của " Động viên cách học chủ động" là giúp người soạn giáo trình phân tích và chọn lựa những phương cách khi thiết kế tài liệu học tập sao cho người tự học trở nên chủ động và quyết tâm theo đuổi việc học một cách hăng hái nhiệt tình.

Để đạt được mục tiêu nêu trên chúng ta hãy lần lượt nghiên cứu kỹ một số khái niệm sau đây:

1.Học từ xa hay đào tạo từ xa là gì?

Hình thức học từ xa hay đào tạo từ xa là dạng học tập khác với lối học truyền thống trong đó thầy trò mặt giáp mặt. Bài giảng là những giáo trình, băng tiếng, băng hình hoặc là tiếng nói của thầy qua sóng phát thanh hoặc là sự xuất hiện của thầy trên màn ảnh truyền hình. Học viên từ xa có thể mang một số đặc tính chung như :

- Về mặt tâm lý họ cảm thấy cô độc và cô đơn trong học tập

- Khó khăn trong việc tiếp cận với các nguồn tài liệu học tập và thư viện

- Không có ai ở sát bên để trao đổi, thảo luận hoặc nêu thắc mắc nhờ giải đáp

- Hầu hết phải đi làm để mưu sinh cho bản thân hoặc nuôi gia đình

- Bị ảnh hưởng tiêu cực của những người xung quanh xem việc học là vô bổ

- Một số sống ở những nơi xa các trung tâm văn hóa

Tóm lại: Học viên hệ từ xa là những người không có điều kiện đến lớp vì một số những khó khăn hạn chế. Họ cảm thấy cô đơn trong học tập vì không có thầy và những bạn cùng học để trao đổi thảo luận. Sự thành công trong học tập của họ lệ thuộc phần lớn vào tính chủ động và lòng quyết tâm theo đuổi việc học. Là giáo viên biên soạn giáo trình ĐTTX chúng ta cần giúp họ đạt được những đức tính cần thiết này.

2. Tính chủ động trong học tập là gì?

Một khi hiểu và tìm ra được những yếu tố và nguyên tắc tác động lên tính chủ động và quyết tâm theo đuổi việc học đến cùng thì chúng ta mới có thể chọn lọc ra những phương thức phù hợp để giúp học viên từ xa học tập hiệu quả và thành công. Để đạt được mục tiêu này chúng ta hãy nghiên cứu các vấn đề sau :

a. Cách tạo ra sự hào hứng trong học tập:

Để tạo ra sự hào hứng trong học tập thì nhất thiết nội dung giáo trình phải làm cho người học nhận thấy :

- Điều mình học có giá trị vì liên quan mật thiết với công việc mình đang làm

- Chính bản thân mình bị cuốn hút bởi sự hấp dẫn của môn học

- Sự chuyển biến tích cực về nhận thức do môn học đem lại

b. Một số nguyên tắc cho hoạt động học tập đạt hiệu quả:

Để hoạt động học tập đạt hiệu quả người học cần có một số phẩm chất sau :

- Tự chủ và có định hướng trong học tập

- Thực sự tham gia vào hoạt động học tập để có kinh nghiệm

- Biết rõ mục tiêu học tập

- Đòi hỏi tính thực tế của môn học

- Lòng tự trọng

c. Phương thức động viên tính tích cực trong học tập:

Khi thiết kế giáo trình cho người tự học chúng ta cần chú trọng đến cách làm sao cho học viên cảm thấy thích học. Sau đây là gợi ý về bốn yếu tố tạo nên tính hấp dẫn của giáo trình viết cho học viên hệ ĐTTX :

- Gây sự chú ý bằng cách tạo niềm hứng khởi và sự hiếu kỳ nơi người học qua những câu hỏi gợi ý ; đưa ra những thông tin tạo cảm xúc kích thích tính tranh đua hoặc kể những ví dụ sinh động để minh họa.

- Đưa nội dung bài học đến gần với mong ước và mục tiêu của người học bằng cách liên hệ lời giảng với sự quan tâm và kinh nghiệm sẵn có của học viên để giúp cho họ nhận ra bài học thực sự ích lợi cho họ.

- Tạo nên lòng tin nơi học viên là họ sẽ thành công trong học tập bằng chính khả năng và nỗ lực của bản thân.

- Động viên, khích lệ người học để họ cảm thấy phấn khởi, hài lòng và yêu thích học tập như một nhu cầu không thể thiếu bằng cách khơi dậy những thành quả mà sự học sẽ đem lại như niềm vui tri thức, sự nể

trọng của cộng đồng, hoặc những lợi ích tinh thần hay vật chất khác.

Tiểu kết: Chìa khóa cho thành công trong học tập là tạo nên được sự hứng thú học tập ; điều này sẽ làm cho người học chủ động trong học tập. Niềm vui, lòng say mê học tập là bền vững một khi nó xuất phát từ chính bản thân người học. Là giáo viên dạy hệ ĐTTX, chúng ta khi soạn giáo trình cần nghĩ ra các cách thức từ câu văn, lời giải thích cho đến các ví dụ minh họa, sao cho học viên của mình luôn tìm thấy niềm vui trong học tập.

III. Đánh giá hoạt động học tập

Để biết được kết quả của tiến trình học tập của người tự học, trong giáo trình ĐTTX không thể thiếu phần "đánh giá hoạt động học tập".

Những dòng sau đây sẽ bàn về ba vấn đề liên quan đến phần rất quan trọng này:

1. Bản chất và ý nghĩa của đánh giá trong giáo trình ĐTTX:

Trước hết chúng ta cần tìm hiểu bản chất và ý nghĩa của công việc "đánh giá học tập". Qua những hoạt động học tập, người học có được một số khả năng liên quan đến mục đích yêu cầu của môn học bao gồm những kỹ năng trí tuệ, nhận thức thông tin, động cơ tâm lý và cảm xúc. Khi đánh giá học tập của người học, chúng ta biết được những thông tin về những gì họ đạt được trong tiến trình học tập ; cụ thể là : Họ có hoàn thành tất những mục tiêu của bài học không? Mức độ hoàn tất đến đâu?

Họ gặp khó khăn ở những phần nào?

Giải pháp nào giúp họ nắm vững bài học.

Như vậy việc đánh giá hoạt động học tập có mục tiêu là biết được khả năng của người học ; đặc biệt là biết được khả năng nào. Để làm cho vấn đề sáng tỏ hơn chúng

ta nên tự hỏi thêm: Tại sao chúng ta, những giáo viên, lại muốn biết về những khả năng của học trò của mình? Xin đáp ngay là: (1) để trợ giúp họ khi họ gặp khó khăn trong học tập; (2) để biết chắc là họ đã học được những gì và còn thiếu sót những gì cần phải bổ sung.

2. Những mục tiêu của đánh giá :

Thông thường nội dung đánh giá được chia làm hai loại:

+ Đánh giá mức độ hiểu và nắm vững bài giảng: Loại đánh giá này được dùng để tìm hiểu những khó khăn mà người học gặp phải trong tiến trình học tập. Căn cứ trên kết quả đánh giá, chúng ta có thể lựa chọn giải pháp giúp đỡ người học. Ngoài ra nó cũng giúp ta biết mỗi học viên đạt được từng mục tiêu của bài giảng như thế nào. Hình thức của loại đánh giá này thường là: (1) những câu hỏi về nội dung bài giảng hoặc (2) những câu hỏi tự đánh giá. Loại đánh giá này nhấn mạnh vào mức độ nắm vững nội dung bài giảng của học viên; nghĩa là nếu như kết quả đánh giá là đạt thì học viên có thể tiếp tục học phần tiếp theo. Khi soạn câu hỏi chúng ta cần có đáp án gợi ý kèm theo để người học tự so sánh mức độ đúng /sai và qua kết quả đánh giá, có thể tự mình điều chỉnh cách học phù hợp.

+ Đánh giá tổng kết: Giai đoạn mà người học phải trải qua loại đánh giá này thường là vào lúc kết thúc môn học. Nội dung các câu hỏi có tính bao quát gồm những kiến thức của nhiều mô-đun trong chương trình học. Kết quả sẽ cho biết học viên có đạt yêu cầu của môn học hay không.

3. Vai trò của đánh giá trong giáo trình ĐTTX:

Đánh giá học tập có một vai trò quan trọng trong giáo trình viết cho người tự học ; thật vậy, qua kết quả người tự học có thể tự mình biết được mức độ hiểu bài giảng, cũng như mức độ đạt được so với mục tiêu, để từ đó điều chỉnh cách học cho phù hợp. Học viên từ xa rất cần đến những câu hỏi trong tiến trình tự học, vì chính những câu hỏi làm

cho họ luôn cảm thấy có những yêu cầu phải hoàn tất, cũng như những nhắc nhở để họ phải chú tâm đến bài giảng. Thông qua những câu hỏi tự đánh giá, họ biết mình đã hoặc chưa đạt những yêu cầu gì.

Tiểu kết : Đánh giá học tập không chỉ giúp giáo viên biết được những khó khăn của học viên để có giải pháp hướng dẫn mà còn là một hoạt động không thể thiếu đối với học viên vì qua kết quả đánh giá người tự học biết mình phải điều chỉnh cách học phù hợp để đạt được mục tiêu môn học đề ra.

IV. Phương pháp đánh giá

Thông tin phản hồi từ học viên qua những bài kiểm tra sẽ cho người thầy biết mức độ đạt yêu cầu môn học. Những dòng sau đây bàn về "phương pháp đánh giá" đáp ứng với các mặt cần đánh giá là : mức độ đạt mục tiêu của từng bài học và tiến trình dẫn đến việc đạt yêu cầu của môn học.

Để có câu trả lời cho hai vấn đề trên, chúng ta có thể chia các phần kiểm tra đánh giá làm hai loại chính:

1.Đánh giá sản phẩm:

Đánh giá sản phẩm có thể được hiểu là đánh giá kết quả học tập của người học. Hình thức đánh giá thông thường là: những câu hỏi khách quan như chọn lựa câu trả lời đúng nhất trong số a, b, c, d ; chọn câu đúng/sai v...v... và câu hỏi tự luận dưới dạng trả lời ngắn, viết một đoạn, viết một bài luận văn, viết báo cáo,v...v... Chúng ta hãy tham khảo ý nghĩa cũng như những ưu khuyết của hai hình thức kiểm tra nêu trên.

- Câu hỏi khách quan :

Đối với hình thức kiểm tra này câu trả lời được đánh giá theo một đáp án duy nhất, nghĩa là bất kể người chấm là ai thì kết quả cũng không thay đổi, như vậy là không có ảnh hưởng chủ quan của giáo viên. Câu hỏi khách quan phù hợp với mục tiêu là yêu cầu học viên các khả năng chọn lựa hoặc phân biệt căn cứ trên từ ngữ, ý tưởng, số lượng, âm thanh, hình ảnh v...v...Khi trả lời câu hỏi khách

quan, hoạt động trí tuệ dẫn đến chọn lựa là "đoán", điều này thường làm cho giáo viên cảm thấy không yên tâm thậm chí là nghi ngờ và lo lắng về khả năng thực sự của học viên. Thật vậy, chúng ta rất có thể muốn biết lý do tại sao người học chọn câu này chứ không phải câu khác.

- Câu hỏi tự luận :

Hình thức kiểm tra này yêu cầu người học cho biết ý riêng của mình về một vấn đề; họ được tự do sử dụng những sự kiện, khái niệm, nguyên tắc, hoặc lý thuyết đã được học trước đây. Câu hỏi tự luận phù hợp với mục tiêu là yêu cầu đo lường ở mức độ cao như phân tích, tổng hợp, đánh giá, so sánh, định nghĩa, giải thích, nhận định, phê phán, v...v... Ngoài ra qua phần trả lời chúng ta cũng biết được những diễn biến trong tiến trình tư duy của người học. Độ dài của phần trả lời tùy thuộc vào nội dung yêu cầu của câu hỏi, có thể là vài câu, một đoạn văn, hoặc một bài vài trăm, vài ngàn từ. Giáo viên khi soạn câu hỏi tự luận cần rất thận trọng để tránh để tránh đưa tính chủ quan của mình vào câu hỏi, từ đó có thể dẫn đến cùng một bài làm lại nhận được các kết quả khác nhau do có nhiều người chấm.

2. Đánh giá tiến trình học tập:

Loại này do người học tự đánh giá mình về tiến trình học tập. Để giúp người học tự đánh giá tiến trình học tập, giáo viên có thể cung cấp cho học viên một bảng câu hỏi với nội dung gợi ý như :

- Bạn gặp những khó khăn, thuận lợi gì khi học môn này ? Nêu cụ thể.

- Bạn có thấy hứng thú khi học môn này không ? Có/ không - Nêu lý do.

- Có mối tương quan gì giữa môn học và công việc của bạn không ? Nêu cụ thể.

- Có mối tương quan gì giữa môn học này và cuộc sống bản thân hoặc gia đình bạn? Nêu cụ thể.

- Bạn có cần đọc thêm tài liệu nào để bổ sung kiến thức cho môn học này? Nêu cụ thể.

- Bạn hãy cho biết giáo trình có những ưu / khuyết điểm gì ? Nêu cụ thể.

- Bạn hãy cho biết giáo trình này có cần thiết đối với bạn không? Có/không? Nêu lý do.

Tiểu kết : Trong hoạt động tự học có hai loại đánh giá rất cần thiết là :

- Đánh giá kết quả học tập : để biết mức độ đạt yêu cầu về kiến thức cũng như ứng dụng trong thực tế của người học sau khi hoàn tất môn học.

- Đánh giá tiến trình học tập : để biết trong quá trình học tập học viên có những nhận thức, chuyển biến gì thông qua những câu hỏi.

Kết luận:

Xin cảm ơn các bạn đã quan tâm đến công việc biên soạn giáo trình cho học viên hệ Đào tạo từ xa. Hầu hết nội dung trình bày trong bài viết này được biên soạn từ giáo trình: "SELF- LEARNING DEVELOPMENT", dùng giảng dạy trong khoá học do SEAMEO tổ chức tại Tp Hồ Chí Minh từ ngày 28 - 31 tháng 5 năm 2003.

Công việc viết giáo trình cho người tự học trong thời đại mới với những trợ giúp của công nghệ thông tin còn là điều rất mới mẻ cần được nhiều bàn thảo góp ý.

Tôi rất mong chúng ta có dịp gặp gỡ trao đổi về đề tài thú vị này và cũng rất mong nhận được những nhận xét, phê bình của các đồng nghiệp. Xin liên lạc :

E.mail - thuy-vu@hcm.vnn.vn. Xin cảm ơn.